

Изграждане на социални умения у непълнолетни правонарушители с наложено наказание „пробация”

Живка Военкинова

***Formation of social skills of juvenile offenders with "probation":** The formation of social skills of juvenile offenders is care as the family, the school, as the various institutions dealing with educational, re-education and corrective action, and society as a whole. In imposing punishment "probation" for juvenile offenders build social skills is obligatory and unrepealed part of everyday work of probation officers. From this perspective, it is necessary for future social teachers and social workers to be familiar with them, in theory, since student days, and later to apply the lessons learned during the workshops and training.*

***Key words:** Students, social skills, socialization, resocialization, minor offender, punishment "probation".*

ВЪВЕДЕНИЕ

Изграждането на социални умения у непълнолетните правонарушители е грижа, както на семейството, училището, на различните институции, които се занимават с възпитателна, превъзпитателна и корекционна дейност, така и на обществото, като цяло. При налагане на наказание „пробация” на непълнолетни правонарушители изграждането на социални умения става задължителен и неотменен елемент от ежедневната работа на пробационните служители. От тази гледна точка е необходимо бъдещите социални педагози и социални работници да бъдат запознати на теория с тях още от студентската скамейка, а по късно да прилагат наученото по време на практикумите и тренингите.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В съвременното общество, възпитанието, социализацията и ресоциализацията се осъществяват в различни институции.

Наказанието пробация също изпълнява социализиращи и ресоциализиращи функции. За да бъде успешна работата на социалните работници в това направление е необходимо да се изградят социални умения у лицата осъдени на изпълнение на наказанието пробация.

Счита се, че наказанието пробация има за цел да оказва контрол и да въздейства на осъденото лице, и това е специфична комплексна дейност. От една страна въздействието оказва влияние предупредително върху членовете на обществото, които не са осъдени, а от друга страна може да служи за предотвратяване на извършване на ново правонарушение от осъдения. В случай, че обхваща обучението и образованието на личността, тогава тя е израз на педагогическа дейност. [4, с.387- 388]

„Пробационната дейност е непосредствено свързана с динамиката на развитие на убежденията и нагласите на личността, на междуличностните и отношения, на статуса, на трудовата и заетост, на развитието на емоционалните проблеми, на промените в начина на живот и обкръжението, на евентуалната злоупотреба с алкохол и/или наркотици, на здравословното състояние и др. Всеки един от тези аспекти дава отражение върху системата поведенчески модели, които правонарушителят трябва да усвои”. [4, с.391]

Осъдените на пробация са неудовлетворени от себе си и живота, трудно се вграждат в социума.

Водещата превантивно- възпитателна функция на пробационната дейност е усвояването на ролеви модели. За да може личността да противостои на отрицателните влияния на социума трябва да овладее специални умения. [4, с.391]

Преодоляването на отрицателните умения и навици от личността, която вече има и асоциални прояви е функция на ресоциализацията. [4,с.392]

При професионалните взаимоотношения пробационните служители имат водеща роля в определянето на взаимоотношенията със осъдените. Въпреки, че той не му е приятел трябва винаги да му дава ценни съвети, да помага без да бъде груб и безцеремонен. [4,с.393]

Етапите, през които протича наказанието пробация са следните:

- планиране;
- провеждане;
- коригиране;
- отчитане на получените резултати.

Целите са:

- развитие на комуникативните възможности на правонарушителите;
- увеличаване на социалните му компетенции;
- изграждане на способности за добри взаимоотношения с околните;
- самоконтрол и овладяване на агресията;
- създаване умения за самостоятелно осъзнаване на проблема;
- капсулиране на антисоциалното поведение;
- развитие на емпатия към жертвата;
- изграждане на умение за самооценка;
- правилно планиране на свободното време;
- изработване на план за живота в бъдеще. [5,с.396]

В крайна сметка правонарушителят трябва да бъде в състояние сам да решава проблемите си, но за тази цел той трябва да е усвоил модели на поведение, стратегии и компетенции. Овладяването на определени знания и умения за удовлетворяване на потребностите лежат в основата на всяка успешна социална работа. [5,с.403]

Някои специалисти считат, че липсата на умения за мислене и вземане на адекватни решения, не добре формираната ценностна система е характерна за непълнолетните правонарушители. [7,с.7] Те са с деформирано съзнание, обикновено не мислят за бъдещето, а живеят с днешния ден. За да се промени това положение е необходимо да се повиши социалната компетентност, чрез избор на приемлив вариант за достигане на личностните цели.

За социалното вграждане на личността е необходимо да се формират у тях специални социални умения, като умения за успешно взаимодействие с околните, т.е. умения за общуване, умения за съблюдаване на адекватно поведение, готовност за оказване и получаване на социална подкрепа. [7]

В много случаи непроблемните правонарушители нямат изградени умения за водене на разговор и умения да разкажат за своята болка и страдания, а това затруднява работата на пробационните служители. Тези умения също трябва прецизно да бъдат изградени у тях, а това ще подпомогне и бъдещата им ресоциализация. [7]

Б. Вълчина разглеждайки проблема за овладяването и повишаването на социалните умения и компетенции на младите правонарушители, подчертава, че основен елемент в психологическата теория и практика са социалните умения и ценности. [1,с.93]

Според авторката факторите детерминиращи деформациите в ценностната система и социалните умения на младите правонарушители са следните:

- социалният контрол;
- урбанизацията;
- локалните социални общности;
- масмедииите;

- социализиращите институции;
- семейната среда. [1, с. 95- 97]

„Социалните умения са всички форми на поведение, които ни помагат точно да съобщим нашите емоции и потребности. По този начин се формира по- висока социална компетентност, помагаща на децата да поемат отговорност за собственото си поведение, което ще допринесе за позитивна промяна в социалните им знания, умения и компетенции за справяне с различни ситуации.

Липсата на социални умения може да се дължи на различни причини. Най-общо някои хора не са се научили да изразяват своите емоции, защото не са имали подходящи ролеви модели по време на израстването си.” [1, с. 97]

За овладяването на социалните умения Б. Вълчина предлага Програма със следните задачи:

- осъзнаване значението на общуването, като основа на ефективните взаимоотношения;
- приемане и осъзнаване чувствата на другите;
- осъзнаване влиянието на предразсъдъците и на тази основа да се избира алтернатива на собственото поведение;
- изграждане на умения за използване на собствените ресурси и на ресурсите на социалната среда;
- при разрешаване на конфликти да няма проява на агресия;
- проява на отговорност по отношение на другите и по отношение на себе си.

[1, с. 97- 98]

Продължителността на предлаганата Програма е от 6 месеца до 12 месеца.

Принципите на Програмата са:

- емпатия;
- лоялност;
- коректност;
- мотивираност;
- последователност;
- доверие;
- възискателност;
- точност;
- позитивно приемане на детето;
- умение за изслушване;
- спазване на срокове;
- авторитетно даване на пример;
- способност за поставяне на граници.

Специалистите предлагат за да се изясни от социалния работник на какво ниво са развитието на социалните умения да се направи индивидуална оценка на конкретния правонарушител. [1, с. 99]

Първоначално се провежда интервю от компетентен служител, след това се прави оценка на риска и чак тогава се формулира окончателната оценка.

От цялата информация може да се съди за уменията за справяне с проблемите и за уменията за мислене. Подходът в цялостната работа следва да е индивидуализиран и комплексен. Ако дейността се осъществява в синхрон и взаимодействие от всички институции само тогава дейността ще бъде успешна.

Повишаването на качеството на социалното взаимодействие, което ще доведе до промяна на качеството на живот и нагласи на юношите са очакваните резултати при социалната работа с тях за овладяване на умения

Структурата на Програмата е следната:

- защо хората общуват;
- гняв и агресия;

- решаване на конфликти и проблемни ситуации;
- моите положителни и отрицателни страни;
- училището, съучениците и емоционалния живот на човека;
- опознаване на себе си, природата, на нашето „АЗ“;
- семейство и взаимоотношения;
- приятелство. [1, с.99]

След приключване на Програмата се предвижда заключителна среща, която включва разговор по теми със следните въпроси:

- промени ли ме с нещо изтърпяното наказание;
- на какво ме научи;
- срещнати трудности;
- изводи. [1, с.97- 100]

Л. Десев сочи, че уменията са зависими от съзряването възможности за успех в изпълнението на начинания и задачи. [2, с.611] Още ги разглежда, като упражненост и тренираност на субекта, като начин за самостоятелно ползване на знания, понятия, умствени процеси и физически действия, чрез които могат да се решават практически и теоретически задачи.

Според автора равнищата в развитието на уменията се определят в зависимост от регулацията и характера на познавателната дейност и те са следните:

- умение да се действа в стандартна ситуация по определен образец;
- умение да се действа чрез избиране на начин от по-рано известни начини в променена ситуация;
- умения за продуктивни действия чрез анализ;
- умения за изследователски, творчески действия.

Уменията се подразделят на общи, които се формират или използват по всички учебни предмети, специални, които се изграждат в рамките на определен учебен предмет и междинни /спортно-игрови, художествено-естетически, социално-комуникативни/.

П. Петров и М. Аврамова правят класификация на уменията за подготовка на децата за самостоятелен живот и тя е следната:

- институцията, като единствена социална форма:
 - > умения и навици за хранене;
 - > умения и навици за поддържане на лична хигиена;
 - > умения да се грижат за здравето си;
 - > умения да се грижат за облеклото си;
 - > умения да управляват финансовите си средства;
- умения за живот свързани с жилището и местните услуги:
 - > умения за живот в самостоятелно жилище;
 - > умения за поддържане на обществени услуги и контакти с държавни и обществени институции;
- социални и личностни умения:
 - > занимания;
 - > семейство;
 - > умения за изразяване на емоции и предотвратяване на конфликти;
 - > умения за общуване;
 - умения за организиране на свободното време:
 - > начини за използване на свободното време;
 - > умения за организиране на времето;
 - > умения за учене;
 - професионални умения:
 - > умения по готварство;
 - > умения по фризьорство;

> умения по шивачество и умения за професия „оператор в производството на облекло“. [3, с.34- 38]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение можем да кажем, че социалните умения са разнообразни, но еднакво необходими за изграждането на човешката личност и за гарантирането на нейния успех в живота. За превъзпитанието и ресоциализацията на младите правонарушители те играят съществена роля, освен това не е за пренебрегване значението им за корекция на поведението им. Успехът на работата на пробационните служители при работа с непълнолетните правонарушители за изграждането им като зрели и самостоятелни личности в голяма степен ще бъде гарантиран от правилното формиране у тях на социални умения за справяне с трудностите в живота.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Вълчина, Б., Овладяване и повишаване на социалните умения и компетенции на младите правонарушители, Затворно дело, С., 2008, Кн 4.

[2] Десев, Л., Речник по психологич, С., 1999.

[3] Петров, П., М. Аврамова, Обучение на децата за самостоятелен живот, Обществено възпитание, С., 2011, Кн 1.

[4] Теллалов, Т., Социализиращи и ресоциализиращи функции на наказанието „пробация“, Иновации в образованието, Шумен, 2010.

[5] Теллалов, Т., Социална работа с правонарушители с наложено наказание „пробация“, Иновации в образованието, Шумен, 2010.

[6] Теллалов, Т., Особенности на корекционната работа с непълнолетни лица с наложено наказание „пробация“, Сборник научни трудове, Шумен, 2011. /под печат/

[7] Томова, Ж., Негативно отклонено поведение на младежта в Н Р България, С., 1984.

За контакти: доц. д-р Живка Военкинова, Катедра „Социална и специална педагогика“, Шуменски университет „Еп. К. Преславски“, 0898854155, e-mail: jivkavo@abv.bg

Докладът е рецензиран.